KÖNYVHETI

EX LIBRIS

BODOR BÉLA

Albert Camus: Az első ember

Mindig is meggyőződésem volt, hogy Camus munkásságában a példázatosság, az allegória valamiféle kényszerpálya lehetett. Talán *Az idegen* kritikusai beszélték tele a fejét, ezért kanyarította *A pestist* a példázat felé; holott eredetileg egyszerűen egy történetet akart elmondani, „ahogy Isten mondania adta". Ez a könyv, aminek kéziratát egy bőröndben találták az autóbalesetet szenvedett író holttteste mellett, visszatérés *A pestis*nek (és *A közönyn*ek) ehhez a lényegében véve minden példázattól idegen elbeszélésmódjához. Az algériai telepesek története a múlt század közepétől, az arab környezetben élő kisgyermek sorsa, és a magától iszonyodó író magára irányuló reflexiói („Kezdettől hangsúlyozni kellene Jacques szörnyeteg voltát" — írja regénybeli hasonmásáról az egyik lábjegyzetben) egy a nagy francia „realista" hagyományhoz a példázatos-filozófikus regény tapasztalataival gazdagodva közeledő alkotói szándékot sejtet. Nem a világgal és önmagával meghasonlott és az autóval az öngyilkosságba menekülő író válságterméke tehát, ahogy némelyek igyekeztek beállítani, hanem egy nagy, talán a meglévőknél is nagyobb jelentőségű nagyregény sajnálatosan töredékben maradt, kidolgozatlan, de még így is remek, önmagában is kereknek tűnő töredéke. *(ford. Vargyas Zoltán, Európa Kiadó, 336 oldal, 698 Ft)*

Thomas Bernhard: Beton

Először azt hiszi az ember, hogy unni fogja. Tagolatlan, „faltól falig" szöveg, nehézkés, kimódoltan pontoskodó mondatok, amik olykor sokszorosan összetettek és bővítettek, és ha rövidek, akkor sem kevésbé körülményesek. Mint: „És lehet, hogy igaza volt ezzel a közvetlenül először utolsó látogatása alkalmával közölt megjegyzéssel." Aztán belezökkenünk a kerékvágásba, mint a korábbi Bernhard-könyveknél, a szöveg öntörvényű előbeszéddé válik, és — itt kénytelen vagyok első személyre váltani — számomra egyre komikusabb lesz. A soha egyetlen tanulmányát be nem fejező zeneesztéta monológja előbb Hrabal, majd Csehov és talán Molière nagy tehetetlenjeit juttatja eszembe. Az a szemét nővér, aki mindig akkor állít be, amikor Rudolf végre elkészülne egy munkával, de a gyűlölt testvér gúnyos röhögése megfertőzi a teret, az időt, és magát a művet is, míg az író nem tehet mást: tűzbe hajítja a befejezhetetlen torzót — ez a nővér éppannyira megtestesítője a posztmodern „minden megírhatatlan"- életérzésnek, mint a fölösleges emberek, az Oblomovok klasszikus kifogáskeresésének. Mert ez a nővér — el ne feledjük — csak akkor töri meg az alkotó magány szentségét, amikor megkapja Rudolf könyörgő táviratát. És mindig megkapja. *(ford. Hajós Gabriella, Ferenczy Kiadó, 132 oldal, 398 Ft)*

Milan Kundera: Halhatatlanság

Egy hatvan-hatvanöt éves hölgy kilép az úszómedencéből, ahol egy iskoláslány komolyságával tanulta a belégzés-kilégzés technikáját, az úszás alapelemeit, majd néhány lépés után hátrafordul, és mosolyogva visszaint az úszómesternek. Ebből a gesztusból bontakozik ki az egész regény, ezt az Agnesnek elnevezett nőalakot, akiről ezen a mozdulaton kívül semmi mást nem is tud — nem is akar tudni — az író, állítja története középpontjába, amibe ettől kezdve minden belefér: Avenarius professzor konyhakéssel járja az utcákat, és autógumikat szúrkál, míg szatírnak nem nézik, Hemingway találkozik Goethével, és vitát folytatnak az irodalom maradandóságáról, Agnes férjének, Paulnak pedig egyik térdén Agnes, a másikon a sógornője, Laura fészkelődik és Agnes ezt ismételgeti magában: „Paulnak mind a két térdén egy-egy női végbélnyílás ül!" Ez egy ilyen könyv. Kundera hadat üzent önmagának, és 462 oldalra volt szüksége, hogy eljusson a fegyverszünetig. *(ford. Körtvélyessy Klára, Európa Kiadó, 462 oldal, 698 Ft)*

Tandori Dezső: Madárzsoké

Kicsit becsapós a cím, mert nemrég jelent meg a Balassinál a *Vagy majdnem az* című verseskötet, benne a hirtelen slágerlistára került vers, a *Madárzsoké*, és ezért az ember azt hinné, hogy ez most még egyszer ugyanaz, vagy valami válogatás. De persze nem, ezek kisprózák, igaz, azoknak ikerdarabjai, tehát úgy is lehet olvasni őket, hogy egy-egy próza hátára felültet az ember egy verset, *vagy majdnem azt*, egy ilyen *lókedvűen* kocogó történetre egy rövid sorokba tördelt trillát, és elnézi, ahogy nekiindulnak a maguk/egymás feje szerint. Hogy nem lehet követni őket, az igaz, de nem is muszáj minden lóval külön körbefutni a pályát, meg sem várna a többi. Ez az egyik. A másik pedig, amire oda kell figyelni, az az egyre mélyülő élménybölcselet, ami Tandorinál többnyire Wittgenstein körül indázik. Ez a dekonstrukciós Wittinzés külön megérne egy misét. *(Pesti Szalon Kiadó, 248 oldal, 488 Ft)*

Toldalagi Pál: Oldott magány

Arra adódik lehetőségünk ezen a könyvhéten, hogy felfedezzük Toldalagi Pált. Azt a költőt, aki Pilinszky „mestere" volt, és akit Pilinszky így minősített: „a mai magyar költészet egyik legjelentősebb alakja, s nemzedékéből egyedül Weöres súlya mérhető az övéhez". Kellemetlen feladat; olyan mestert kell megismernünk (hiszen eddig, legalábbis az ötvenévesnél fiatalabbak előtt, ismeretlen volt), akit világszerte ismert, értett és nagyrabecsült tanítványa messze túllépett. Tőle ismerünk ilyesfajta szakaszokat: „Borostyánt hord és eltűnődve / jár ez a suta fenevad / a büntető, a megbocsátó, / a halhatatlan ég alatt." De micsoda pokoli, szenvedélyes, elszenesedett szövegkörnyezetbe helyeződne ez Pilinszkynél! Tőle szoktuk meg, holott nem az a normális, hogy az istenről szóló beszéd vad, néha szinte őrjöngő, majdnem reménytelen. Itt pedig „az ég karjában ringó, régi táj" a versbeli környezet. Erre a József Attilából Sík Sándor mellé szelidült békés haldoklásra — azok után, amiket látnunk kellett — nekünk már nincs szemünk. Ezt is: „Vakon követlek. Lábaid / Nyomát keresem én a porban" — el tudjuk fogadni. De hogy ebből erre lyukadjon ki: „...Anyám szeretete / Szelíden visszahúz magához" — nem tudom, hogy ezt megszokjuk-e valaha is. Nem jut eszembe tehát más, mint ismét Pilinszkyt idézni befejezésül: „Toldalagi költészete számomra mindenek előtt elegáns, úgy, ahogy Csehov prózája volt az." *(Szent István Társulat, 210 oldal, 480 Ft)*

Csaplár Vilmos: Az Isten

Csaplár néhány bevezető oldal után, amelyeken istenképét igyekszik felvázolni („a pokol térélmény", mondta Pilinszky; úgy tűnik, Csaplár számára Isten is az), tárgyától némiképp eltérve polémiába kezd bizonyos C. Balducci-val, illetve az ő *Sátánizmus és rockzene* című könyvével. Persze ha csak ezt tenné, ágyúval lőne verébre, hiszen Balducci négy doktorátusával és számtalan diplomájával, továbbá vatikáni tisztségeivel együtt is szánalmasan primitív szellem, aki mindenütt kénkőszagot érez, ahol az emberi értelem jelei mutatkoznak. Csaplár azonban csak örkényi madzagnak használja az ismert demonológus gondolatainak fonalát, hogy a maga paprikáit fűzze fel rá — hogy a hasonlat kikerekedjen: *csípős* iróniával. Azután a maga sajátos, egymás mellé helyezéses technikájával úgy tér vissza az első oldalakhoz, hogy már a sátánról szóló okfejtések egy-egy gondolatát is megvillantja abban a bizonyos tér-élményben; a történet azonban nem *kerekedik* ki, legfeljebb *kiegyenesedik*, és ahogy a kezdet sem volt valamiféle alapkő-lerakás, úgy a végére sem kerül zárókő. Egyszerűen abbamarad a szöveg. Mert, ahogy mondja, „semminek sincs vége az Isten világában". *(Ferenczy Kiadó, 108 oldal, 296 Ft)*

Visky András: Reggeli csendesség

„A sok könyvek írásának nincs vége" — idézi Visky András a *Prédikátort*, majd *Izajást:* „Sionban egy követ tettem le, drága szegletkövet erős alappal". És az csak a megpróbáltaknak drága, teszi hozzá. Ő is Istenről gondolkodik, akárcsak Csaplár, de kevésbé távolodik el a kézenfekvő forrásoktól: a Bibliától, Bubertől, Kálvintól, Pilinszkytől. A gondolkodás másköntvalósága azonban ősibb-maibb tájakra viszi. Tudjuk, hogy a keresztyén(tény)ség, a gnózis, a zen, a tao, az ősi zsidó vallás valahol egy. Lehetne akár zen-példázat is a következő:

„— Ha egyetlen szóval fordulsz Istenhez, abban a szóban minden porcikáddal benne légy — tanítja a rabbi.

— Hogyan lehetséges az, hogy az a nagy ember egy kicsi szóba belefér? — kérdi az egyik hallgató.

— Aki nagyobbnak képzeli magát, mint a szó, arról mi nem beszélünk. — feleli a rabbi."

Viskynek azonban esze ágában sincs közelíteni egymáshoz a gnózist és a Talmudot, Szent Pált és a taót. Ehelyett a maga kálvinista-keresztyén világlátását igyekszik a világról alkotott mai fogalmakkal leírni ezekben a hajnali, csendes elmélkedésekben. Csak a szájtartás más; szöveg és kotta változatlan, századok óta. *(Harmat Kiadó, 160 oldal, 230 Ft)*

Baka István: November angyalához

Déry Tibor memoár-haláltáncában a lantot kebeléhez szorítván, „egy halotti koponyát utánzó maszkkal halotti koponyáján" jelenik meg Füst Milán; és ugyanilyen, végsősoron saját arcáról mintázott maszkokban mutatja magát húsz év alatt megjelent tíz könyvében Baka István. Igaz, ez a maszk hol Jeszenyinre, hol Széchenyire, hol Vörösmartyra vagy Adyra emlékeztet, a hang pedig mindvégig félreérthetetlenül oroszos. A Pehotnij-ciklusban aztán megrendítően talált egymásra szerep és hangütés. Az új kötet, az utóbbi egy év verseivel, innen lép tovább. A versbeszéd gördülékeny, a metrum tökéletes, mint mindig. A képek pontosak, de egyre párásabbak és agresszívebbek, néha már trágárak. Sztyepan Pejotnij, a képzelt orosz költő minden ember-okozta szenvedést megélt már; ebben a kötetben a *levegő* kezd kibírhatatlanul nehéz lenni. *(Jelenkor Kiadó, 60 oldal, 176 Ft)*

Krúdy Gyula: Öreg szó az ifjakhoz

Tíz éve már, hogy a húsz kötetes válogatott Krúdy, benne két kötetnyi szorosan vett publicisztika, és még vagy három hírlapi írásokból összeállított kötet megjelent. Kelecsényi László mintegy hatszáz további újságcikket kutatott fel a korabeli lapokban, és ebből válogatott ki több mint százat, ami most ebben a két kötetben olvasható. Az újságíró Krúdy természetesen apróságokkal, napi aktualitásokkal foglalkozik, és ezek az írásai igen messze vannak attól, hogy szellemükben és stílusukban a nagy regényekhez és elbeszélésekhez mérhessük őket. Tévedéseik, botladozásuk azonban sokszor többet árul el a korrról, amelyben keletkeztek, mint a remekművek. *(Aqua Kiadó, 270 + 270 oldal, 895 Ft)*

Lengyel Balázs: Két Róma

Az esszéista-kritikus, az *Újhold* és az *Újhold Évkönyvek* szerkesztője régi és új, kiadatlan esszéiből válogatott egy könyvre valót, szorosabb tematikai megkötés nélkül. A *Két Róma* című emlékezés-eszmefuttatással indul a kötet, és az egyben legjelentősebb darabja is: az öt év előtti Jelenkor-kötet *Visszatérés*-novellája után itt ismét szépírói eszközeit villantja meg a szerző, miközben Nemes Nagy Ágnesről, Weöres Sándorról, és persze saját magáról beszél. Nyilván emlékszünk még a Lengyel-házaspár és Vas István bámulatos mennyiségű félreértést felvonultató levélváltására; most ez is újra olvasható. Érdekes interjúkkal zárul a könyv, amelyek közül az egyiket az ÉS kedvelt szerzője, Budai Katalin készítette; de nyilván az a beszélgetés megy szenzációszámba, amelyben Mándy Iván játssza a beszélgetőtárs szerepét. Első megjelenésekor, az *Orpheus*ban bizonyára kevesen olvasták. *(Balassi Kiadó, 188 oldal, 380 Ft)*

Lukácsy Sándor: A hazudni büszke író

Lukácsy igen kiváló irodalomtörténész, a 19. század jeles kutatója, tudjuk régóta. De azért ne áltassuk magunkat: a televízió *Lyukasóra*-sorozata tette az irodalom iránt érdeklődő szélesebb közönség előtt is talán a legismertebb irodalomtudóssá. Ilyen korszakban élünk. És éppen ez az, amitől tartok. Lukácsynak a tévé jóvoltából kialakult egy — ősi magyar szóval — imidzse: a robbanékony, szenvedélyes, kissé az egész világra megsértődött öregember képe, aki persze mindig nagyon okos dolgokat mond az irodalomról, de fontosabbnak látszik az, *ahogy mondja*. Pedig Lukácsy nem előadóművész. Abban reménykedem, hogy megérzik majd az olvasók a beszéd indulatán túl — hiszen az „nem jön át" a papíron — a logika tisztaságát, a történelmi empátia megjelenítő erejét, a szellem szenvedélyét is az ötven esztendő munkáiból válogatott, kötetnyi tanulmányban. *(Balassi Kiadó, 368 oldal, 480 Ft)*

Szarka László: Szlovák nemzeti fejlődés — Magyar nemzetiségi politika 1867-1918

Szarka László, a Felvidéken született és tanult, Magyarországon élő (és a Regio című kisebbségi szemlét szerkesztő) történész nemrégen adta ki *A szlovákok története* című munkáját, amelyben a honfoglalás — illetve „Nagymorávia" — korától napjainkig vázolta fel északi szomszédaink történetét. Ebben a könyvben rövidebb időszakot, fél évszázadot vizsgál, kétszeres terjedelemben. Az osztrák-magyar kiegyezést — mint talán már tudjuk — nem követte a birodalom más népeivel történő kiegyezés; legfeljebb olykor jogokat kaptak a nemzetiségek, ami messze nem ugyanaz, és az eredményei is visszásak voltak ennek a nem igazán támogatott törekvésnek. Ezt a történetet próbálja — nem a gyászmagyar, hanem a modern gondolkodású történész szemével — megírni Szarka László. *(Kalligram Kiadó, Pozsony, 344 oldal, 400 Ft)*

Tüskés Tibor: A jelenkor indulása (1958-1964)

Napjaink egyik legrangosabb magyar folyóirata ellentmondásos körülmények között kezdte pályafutását. Az 1952-től kiadott, Szántó Tibor-szerkesztette *Dunántúl* utódaként előbb Mészáros Ferenc, majd az ő levitézlése után, 1961-től 64-ig Tüskés Tibor jegyezte a lapot. Ezt az időszakot, saját főszerkesztőségét dolgozza fel alaposabban ebben a könyvben, a természetes és elvárható elfogultságtól eltekintve tárgyilagosan. Természetesen vitathatjuk a mai irodalmi közéletről alkotott lesújtó véleményét. A könyv által tárgyalt eseményekben azonban koronatanú. *(Új Forrás Könyvek, Tatabánya, 124 oldal, 240 Ft)*

Írószemmel 1990-1995

A Kossuth Kiadó feleleveníti tíz évvel ezelőtt, még MSZMP-kiadó korában abbahagyott sorozatát. Ez azonban a tartalomban nem jelent visszalépést a régi könyvhetek legunalmasabb antológiájának beszédmódjához: az utóbbi öt év publicisztikájából válogatott kötet a rendszerváltás körüli hangzavarból emel ki a szerkesztők ízlése szerint valókat Bodor Páltól Végh Antalig, Esterházy Pétertől Fekete Sándorig. Úgy szoktuk meghatározni a publicisztika műfaját, hogy az lényegében véve egy újságcikk, amiből nem lehet megtudni, hogy mi újság van. Ebből a kötetből talán ki lehet olvasni — többé-kevésbé —, hogy mi újság *volt*. *(Kossuth Kiadó, 384 oldal, 598 Ft, a könyvhéten 450 Ft)*

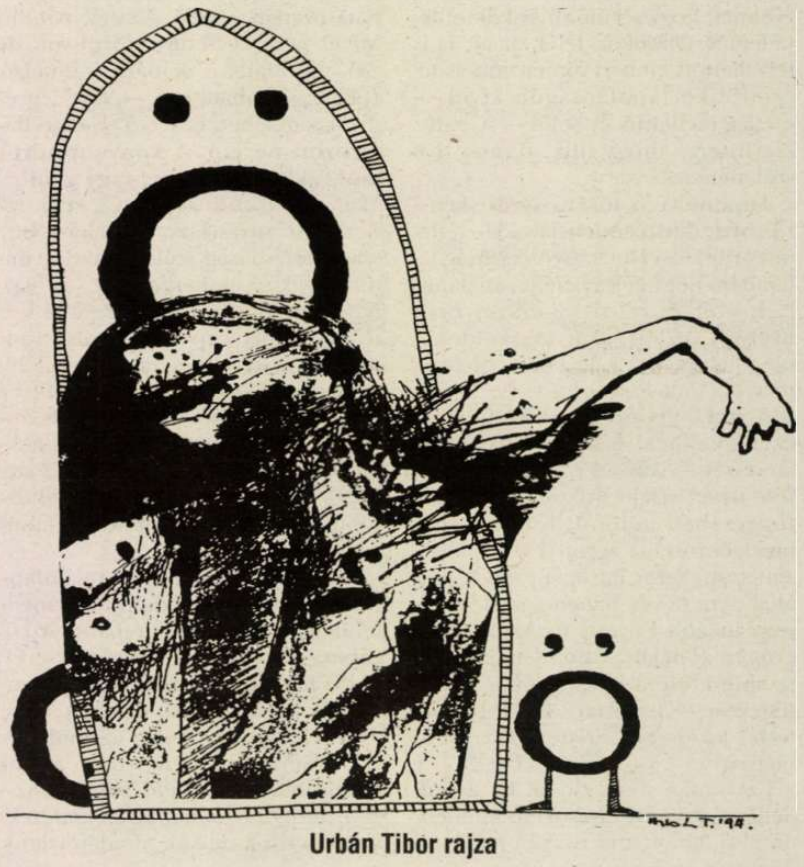

Urbán Tibor rajza